

**Література:**

1. Гальперин П. Я. Развитие исследований по формированию умственных действий // Психологическая наука в СССР. – М., 1959, Т. 1, – 599 с.
2. Лук А. Н. Психология творчества. – М. : Наука, 1978. – 126 с.
3. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. – М. : Педагогика, 1976. – 304 с.
4. Шамова Т. И., Давыденко Т. М. Управление познавательным процессом в адаптивной школе. – М., 2001. – 384 с.

**Семенова О.О.\***

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЕТАПІ ПЕРЕХОДУ В ОСНОВНУ ШКОЛУ**

*Стаття присвячена проблемі психолого-педагогічного супроводу молодших школярів на етапі переходу в основну школу. У роботі розкриті такі поняття як «психологічний супровід», «педагогічний супровід», «психолого-педагогічний супровід», «принцип наступності». Теоретично обґрунтовано специфіку психолого-педагогічного супроводу молодших школярів, окреслено мету, компоненти, напрямки та завдання супроводу.*

Перехід із початкової школи в середню є складним, але за правильної організації він може сприяти психологічному, соціальному зростанню дитини, в іншому випадку – може стати болючим процесом пристосування, звикання. Питання психологічного супроводу школяра в період переходу в основну школу як в теоретичному, так і в практичному плані залишається маловивченим, що ускладнює розробку ефективних методів впливу на подальший розвиток. Тому розв'язання даної проблеми є актуальним.

Питання психолого-педагогічного супроводу досліджували такі сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці, як Т. В. Азарова, Е. М. Александровська [1], Є. І. Афанасьєв, М. Р. Битянова [3, 4], Н. Л. Васильєва, І. М. Гафуров, Л. Ю. Колтирева [9], О. І. Львова, О. А. Матвєєва [10], О. Н. Рудякова, С. І. Щепіна [11] та ін.

Мета статті: розглянути й узагальнити відомості та результати наукових досліджень щодо психолого-педагогічного супроводу молодших школярів на етапі переходу в основну школу.

*Психолого-педагогічний супровід* – це професійна діяльність дорослих, які взаємодіють з дитиною в шкільному середовищі [8, с. 325]. Дитина, приходячи в школу і занурюючись в шкільне середовище, вирішує певні свої завдання, реалізує свої індивідуальні цілі психічного й особистісного розвитку, соціалізації, освіти та ін. Супровідна робота дорослих, які знаходяться поруч, спрямована на створення сприятливих соціально-

\* © Семенова О.О.

## НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

психологічних умов для успішного навчання дитини, її соціально-психологічного розвитку. Зокрема, психолог разом із педагогом у процесі шкільного навчання може, з одного боку, допомогти дитині максимально використовувати надані можливості для освіти та розвитку, а з іншого боку, пристосувати індивідуальні особливості до заданих ззовні умов шкільної життєдіяльності [2, с. 41].

Психолого-педагогічний супровід являє собою діяльність, спрямовану на створення соціально-психологічних умов, які сприяють успішному навчанню й розвитку кожної дитини в конкретному шкільному середовищі.

Психолого-педагогічний супровід учнів включає три взаємопов'язаних компоненти:

- вивчення особистості учня;
- створення сприятливих соціально-педагогічних умов для розвитку особистості, успішності навчання;
- безпосередню психолого-педагогічну допомогу дитині.

*Мета психолого-педагогічного супроводу* в даний період – створення педагогічних і соціально-психологічних передумов для успішного переходу учнів до середньої ланки навчання. У якості основної передумови розглядається необхідний рівень психологічної готовності, який розуміється як наявність у реальному психолого-педагогічному статусі чотирикласника основних рис статусу учня п'ятого класу.

Взаємопов'язані завдання психолого-педагогічного супроводу:

1. Систематичне відстеження психолого-педагогічного статусу дитини й динаміки її психічного розвитку в процесі шкільного навчання.

2. Створення соціально-психологічних умов для розвитку особистості учнів і їх успішного навчання. Виконання цього завдання передбачає, що навчально-виховний процес у навчальному закладі побудований за гнучкими схемами, а значить, може змінюватися і трансформуватися залежно від психологічних особливостей тих дітей, які прийшли навчатися в даний заклад.

3. Створення спеціальних соціально-психологічних умов для надання допомоги дітям, які мають проблеми в психічному розвитку, навчанні. Даний напрямок діяльності орієнтований на тих школярів, у яких виявлені певні проблеми із засвоєнням навчального матеріалу, соціально прийнятих форм поведінки у спілкуванні з дорослими й однолітками, психічному самопочутті та інше. Для надання психолого-педагогічної допомоги таким дітям повинна бути продумана система дій, конкретних заходів, які дозволяють їм подолати або компенсувати виниклі проблеми [1, с. 278].

Велике значення у психолого-педагогічному супроводі мо-

## НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

лодших школярів на етапі переходу в основну школу має принцип наступності. Даний принцип передбачає, що навчальна діяльність, особливо на початковому етапі, здійснюється під безпосереднім керівництвом адміністрації.

Вирішуючи проблему спадкоємності, робота ведеться за трьома напрямками:

- спільна методична робота вчителів початкової школи та вчителів-предметників у середній ланці;
- робота з учнями;
- робота з батьками [6, с. 162].
- Наступність між початковою школою та 5-тим класом передбачає наступні напрями:
  - освітні програми;
  - організація навчального процесу;
  - єдині вимоги до учнів;
  - структура уроків.

Для того щоб адаптаційний період був ефективним, необхідно пам'ятати, що він призначений для забезпечення доброзичливої атмосфери і можливості вчителю і учню прийняти один одного в новій для них соціальній ситуації. У межах психолого-педагогічного супроводу молодших школярів на етапі переходу в основну школу необхідно провести:

- роботу з батьками (проведення батьківських зборів для ознайомлення з особливостями навчання і специфікою нової навчальної ситуації; розповісти про перші труднощі та успіхи дітей, про можливу допомогу як дітям, так і батькам з боку вчителів і психологів школи) [13, с. 90];
- роботу з учителями (розробити програми адаптаційного періоду з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, забезпечення умов для перебігу адаптаційного періоду – створення атмосфери доброзичливості; залучення інших фахівців, проведення психолого-педагогічної наради з метою осмислення результатів адаптаційного періоду);
- роботу з дітьми (познайомити дітей один з одним; розробка власних правил – інтелектуальних, творчих, трудових та їх застосування; згуртування колективу; створення портрета справжнього школяра).

Під час психолого-педагогічного супроводу використовуються наступні види робіт:

- діагностика (індивідуальна та групова, психологічна, психолого-педагогічна, педагогічна) [7, с. 64];
- консультування (індивідуальне та групове);
- психолого-педагогічна освіта: формування психолого-педагогічної культури, розвиток психолого-педагогічної компетентності учнів, адміністрації, учителів і батьків;
- експертиза освітнього середовища, професійної діяльності співробітників школи;

## НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- профілактика;
- організаційні види діяльності.

У якості основного підходу в психолого-педагогічному супроводі дітей під час переходу до середньої ланки ми виділяємо особистісно-орієнтований, який дозволяє дитині за допомогою дорослих (учителів, батьків) успішно його пройти. Зараз особистісно-орієнтованому підходу багато уваги приділяється в школі. Більшість педагогів стверджують, що виховувати і навчати, розвивати й корегувати поведінку потрібно без насильства, поважаючи особистість дитини, підтримувати і розвивати здібності та схильності дитини. Особистісно-орієнтоване навчання передбачає:

1. Визнання дитини суб'єктом розвитку, навчання й виховання, який реалізують свої устремління відносно зовнішнього світу в процесі суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних освітніх впливів.

2. Визнання здатності дитини до саморозвитку та її права на індивідуальну траєкторію освоєння освітніх галузей [4, с.214].

3. Зміну позиції педагога на супроводжувальну відносно діяльності учня.

4. Пріоритет внутрішньоособистісного змісту освіти, що формує в процесі проходження індивідуальних освітніх траєкторій.

5. Пріоритет продуктивного компонента змісту освіти, що виражається у творчій функції учня, над репродуктивним компонентом, який важливий для передачі учневі технологій його освітньої діяльності, але не готових знань.

Особистісно-орієнтований підхід до навчальної діяльності націлений на забезпечення дитині комфорту, знижує ризик дезадаптації, скорочує термін «вростання» в шкільну бутність, налаштовує внутрішній світ дитини на активну пізнавальну діяльність у майбутньому. Стан комфорту несе в собі почуття задоволення власною діяльністю, народжує позитивні мотиви до її продовження, веде до індивідуального особистісного зростання кожного учня. У забезпеченні комфортності навчання велику роль грають дорослі учасники – учителі та батьки. Створення загального позитивного емоційного фону, співпраця між батьками та вчителями, дитиною й батьками, учнем і вчителем забезпечує зниження рівня тривожності, що дозволяє зробити період адаптації недовгим, а його результат – високим. Усе це стає рушійною силою поведінки учня і сприятливо впливає на навчання [6, с. 124].

Ефективність роботи з молодшими школярами визначається, насамперед, тим, наскільки вчитель може забезпечити основні психологічні умови, що сприяють розвитку учнів. У якості основних умов можна назвати наступні моменти:

## НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

- максимальна реалізація в роботі з учнями вікових можливостей та резервів розвитку;
- розвиток у навчальному процесі індивідуальних особливостей (інтересів, нахилів, здібностей, самосвідомості, спрямованості, ціннісних орієнтацій, життєвих планів і т. д.);
- створення сприятливого для розвитку дітей психологічного клімату [3, с. 67].

Ми вважаємо, що найбільш актуальним сьогодні є принцип випереджального (превентивного) супроводу, відповідно, психолого-педагогічний супровід адаптаційного періоду п'ятикласників доцільно починати проводити з моменту початку їх навчання в 5-му класі та продовжувати процес супроводу до моменту закінчення ними 5-го класу. Така тривалість програми супроводу дозволить забезпечити реалізацію комплексного плану заходів, спрямованих не тільки на корекцію вже наявних проблем, але й на їх профілактику.

Оскільки факторами ризику в порушенні процесу формування навчальної діяльності дітей можуть бути практично всі учасники навчального процесу, програма психолого-педагогічного супроводу націлена на залучення до неї не тільки учнів та вчителів, але й батьків, а також усіх інших учасників навчально-виховного процесу (адміністрацію школи, соціального педагога, психолога).

Для забезпечення успішної адаптації школярів при переході з початкової школи в основну грамотно побудований психолого-педагогічний супровід класу дозволить домогтися динаміки розвитку класу як колективу та формування класу як команди. Учитель повинен пам'ятати, що для успішного педагогічного керівництва він має володіти низкою якостей: товариськістю, доброзичливістю, схильністю до співпраці, тактовністю і т. ін. Завдання вчителів, адміністрації школи, батьків та психологів – спільно зробити адаптаційний період спокійним, нормалізованим, створити сприятливі умови для гармонійного розвитку особистості дитини, для активної взаємодії з батьками й педагогами [10].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що для того щоб психолого-педагогічний супровід молодших школярів на етапі переходу в основну школу був ефективним, необхідно здійснити наступні етапи його організації:

- розробка психологом школи варіанту програми для роботи з кожною групою учнів;
- усвідомлення класними керівниками ідеї адаптаційного періоду та прийняття його сенсу;
- створення класними керівниками програми адаптаційного періоду з урахуванням специфіки класу і власних можливостей на основі базової програми;
- забезпечення директором і його заступником організа-

ційних умов для проведення адаптаційного періоду (наказ по школі, зміна розкладу, надання кабінетів для роботи тощо);

– проведення батьківських зборів для з'ясування очікувань батьків у зв'язку з навчанням їхньої дитини в школі й ознайомлення з підсумками та матеріалами адаптаційного періоду;

– підсумковий аналіз результатів адаптаційного періоду психологом, класними керівниками, побудовп психолого-педагогічних завдань для кожного конкретного класу;

– проведення підсумкового психолого-педагогічного консилиуму для обміну враженнями між учителями про особливості класів і окремих дітей з метою осмислення результатів адаптаційного періоду;

– підготовка підсумкової довідки-аналізу «Про адаптаційний період в школі» [11, с. 44].

Слід пам'ятати, що всі ці завдання можуть бути виконані лише спільними зусиллями педагогів, психологів, адміністрації школи та батьків учнів.

Робота з п'ятикласниками повинна будуватися, виходячи з того, з яким рівнем готовності до навчання в середній ланці приходять діти з початкової школи. На основі отриманих даних вибудовується програма супроводу.

Підтримка дитини у важкий період адаптації сприяє вирішенню завдань особистісного зростання й розвитку учнів, а також профілактики і корекції шкільної дезадаптації. Таким чином здійснюється психолого-педагогічний супровід природного розвитку учнів.

### Література:

1. Александровская А.М. Психологическое сопровождение школьников / А. М. Александровская, Н. И. Кокуркина, Н. В. Куренкова // Школа и психическое здоровье. – М. : Академия, 2002. – 589 с.
2. Александровская Э. М. Психологическое сопровождение детей младшего возраста: Учебно-методическое пособие: Ч. 2 / Э.М.Александровская, Н. В. Куренкова // Журнал прикладной психологии. – 2001. – №1. – С. 41-61.
3. Битянова М. Р. Адаптация ребенка в школе: диагностика, коррекция, педагогическая поддержка. – Сб. метод. мат. для админ., педагогов и шк. психологов / М. Р. Битянова. – М. : Педагогический поиск, 1997. – 112 с.
4. Битянова М. Р. Работа психолога в начальной школе / М. Р. Битянова, Т. В. Азарова, Е. И. Афанасьев, Н. Л. Васильева – М. : Генезис, 2001. – 352 с.
5. Гафиатулина Н. Х. Настольная книга школьного психолога, учителя начальных классов: психологические подсказки / Н. Х. Гафиатулина, А. В. Рожено. – Ростов н/Д: Феникс, 2009. – 283 с.
6. Гафуров И. М. Педагогический совет. Проблема преемственности при переходе учащихся из начальной школы в среднюю. – СПб: Паритет, 2003. – 251 с.

## НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

7. Духновский С. В. Психологическое сопровождение подростков в критических ситуациях: Учебное пособие / С. В. Духновский. – Курган, 2003. – 124 с.
8. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологический словарь-справочник. – Мн. : Харвест, – М. : АСТ, 2001. – 576 с.
9. Колтырева Л. Ю. Особенности психолого-педагогического сопровождения формирования жизненной перспективы личности: Учебно-методическое пособие / Л. Ю. Колтырева, Л. С. Самсоненко. – Оренбург: ООО «Агентство «ПРЕССА», 2009. – 88 с.
10. Матвеева О., Львова Е. Программа психолого-педагогического сопровождения. «Каждому пятикласснику – творческий шанс» // Народное образование. – 2000. – № 8. – С. 143-148.
11. Щепина С. И. Педагогическое сопровождение детей при переходе из начальной в среднюю школу / С. И. Щепина // Завуч начальной школы. – 2006. – № 1. – С. 90-96.

**Ярова Л.І.\***

### **РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

*У статті розкрито складові соціокультурної змістової лінії та шляхи її реалізації на уроках української мови.*

Перед початковою школою стоїть важливе завдання – формування цілісної особистості, котра володіє різними компетенціями, необхідними в сучасному житті. Відтак метою навчального процесу стає формування не просто вмінь і навичок, а певних якостей особистості, які сприятимуть адаптації дітей у суспільстві і реалізації їхніх можливостей у сучасному житті. Тому особлива увага приділяється формуванню соціокультурної компетентності.

Учителі початкових класів мають можливість на всіх навчальних заняттях реалізувати це завдання. Але саме на уроці української мови формуються в учнів всі види мовленнєвої діяльності, основи культури усного й писемного мовлення, базові вміння й навички використання мови в різноманітних сферах і ситуаціях спілкування, розвиваються світоглядні уявлення, творчі, морально-етичні якості. Усе це закладено в соціокультурній змістовій лінії, зміст роботи за якою визначено Державним стандартом початкової загальної освіти і Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів 1-4 класи [3].

Реалізація змісту соціокультурної лінії передбачає формування в молодших школярів соціальної і загальнокультурної складових соціокультурної компетентності.

Соціокультурна змістова лінія передбачає формування в учнів уявлення про мову як форму вияву культури народу, як засіб створення уявлень школярів про свою державу – Україну, культуру українського народу, про її особливості в різних регіо-

---

\* © Ярова Л.І.